

Mariehamns församling

Intern miljöinventering 2016

Miljökommissionen
12 augusti 2016

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	4
3. ANSÖKNINGSPROCESS OCH ADMINISTRATION	4
3.6 Miljöansvarig och miljöarbetsgrupp	4
3.7 Utbildning av personalen	4
3.13 Kommunikation	
4. VERKSAMHET OCH EKONOMI	5
4.1 Verksamhets- och ekonomiplan	5
4.2 Upphandling	5
4.3 Ansvarsfull placeringsverksamhet	5
4.6 Missionens och den internationella diakonins andel av skatteintäkterna	5
4.7 Miljömärkta produkter	5
5. MILJÖFOSTRAN	6
5.1. Plan för miljöfostran	6
5.1.1. Teologisk utgångspunkt	6
5.1.2. Miljöfostran som ett led i förverkligandet av miljömålen	6
5.1.3. Målen för och organiseringen av miljöfostran	6
5.2 Miljöfrågor tas upp i församlingens gudstjänstliv	6
5.3 Miljöaspekter i de olika verksamhetsformerna	7
5.3.1 Barnverksamhet	7
5.3.2 Barn- och ungdomsverksamhet samt musik	7
5.3.3 Diakoniverksamhet	8
5.5 Särskilda miljöevenemang	8
6. AVFALLSHANTERINGEN	9
6.1 Avfallsutredning	9
6.2 Plan gällande avfallshanteringen	9
6.3 Insamling av återanvändningsbart avfall	9
6.4 Farligt avfall och ansvarsperson	10
6.5 Behandling av bio-och trädgårdsavfall	10
6.7 Gravljus	10
7. STÄDNING	10
7.1 Miljöutredning	10
7.3. Utbildning av personalen	11
7.5 Alternativa produkter	11
8. ENERGI OCH BYGGANDE	11
8.3 Miljökriterier för nybyggande och renoveringar	11
8.4 Uppföljning av energi- och vattenförbrukning	12
8.5 Energikartläggning	13
8.6 Energiansvarig	13
8.8 Ekologiskt byggande	13
8.10 Förnybar energi	13

9. KÖK OCH MATBESPISNING	14
9.1 Miljöutredning	14
9.3 Rättvisemärkta produkter	14
9.4 Näringsrekommendationer	15
9.5 Närproducerade och ekologiska produkter	15
9.7 Vegetarisk mat	
10. KONTORSARBETE	15
10.1 Miljöutredning	15
10.5 Minskning av pappersåtgång	15
11. BEGRAVNINGSPLATSER OCH GRÖNOMRÅDEN	16
11.1 Miljöutredning	16
11.2 Skötseldirektiv och utbildning	17
11.4 Inventering av begravningsplatsens kulturhistoriska värden	17
11.5 Naturenlig skötsel av vissa områden	17
11.6 Perenner och övriga planteringar	17
11.7 Undvikande av skadliga bekämpningsmedel	18
11.8 Minskandet av vattenanvändning för bevattning	18
11.9 Arbetsmaskiner med lågutsläpp	18
12. LÄGERGÅRDAR OCH KURSCENTRALER	18
12.1 Miljöutredning	18
12.2 Miljöprogram	19
12.3 Avloppsvatten	19
13. SKOGSSKÖTSEL	19
14. TRAFIKEN	19
14.1 Trafikutredning	19
14.5 Utbildning i ekonomisk körstil	

Bilagor

Bilaga 1: Fastighetsavdelningens statistik för fjärrvärme och vatten.

1. INLEDNING

Denna rapport är resultatet av den inre miljöinventering som gjorts för Mariehamns församlings miljöprogram. Rapporten är menad som en översikt av församlingens nuvarande ställning till miljöfrågor och behandling av de olika miljöaspekter som församlingens verksamhet innefattar. Tidigare miljööversikter (2006, 2011) har använts som grund. Miljökommissionens medlemmar har med hjälp av respektive verksamhetsområdets ansvarspersoner uppdaterat och sammanställt uppgifterna.

Rubriker och rubriknumrering i rapporten är huvudsakligen densamma som i Handbok för kyrkans miljödiplom (2012) för att underlätta läsning av handboken vid sidan om denna rapport. Utelämnade punkter är sådana för vilka information ej finns att hämta eller som redan nämnts och således utelämnats för att inte generera onödig textmassa.

3. ANÖKNINGSPROCESS OCH ADMINISTRATION

3.6 Miljöansvarig och miljöarbetsgrupp

Kyrkostyrelsen beviljade Mariehamns församling det första miljödiplomet den 18 december 2007. Det andra diplomets beviljades 8 juni 2012. Diplomets giltighet är fyra år varför kyrkorådet i Mariehamns församling i december 2015 beslöt att församlingen ansöker om ett nytt diplom. Miljökommissionen är utsedd att arbeta med miljöfrågorna.

Miljökommissionen (2015-2019) består av diakonissa Lisbet Nordlund, arbetsledare Toni Högbäck, husmor Annelie Åkerblom samt förtroendevalda Nina Lindfors (kyrkorådets viceordförande), Bror-Erik Granlund (tidigare kyrkorådsmedlem) och Clas Öfverström (kyrkorådsmedlem). Nina Lindfors har fungerat som miljökommissionens ordförande och Lisbet Nordlund som sekreterare. Kyrkorådet har utsett Lisbet Nordlund och Annelie Åkerblom till miljöansvariga samt kyrkvaktmästare André Lindholm till ansvarsperson för farligt avfall och till energiansvarig för fastighetsskötseln.

3.7 Utbildning av personalen

I Mariehamns församling är för närvarande 40 personer anställda. Personalen har genom åren haft ett flertal obligatoriska utbildningar eller föreläsningar om miljöfrågor. Det har även funnits möjlighet till frivilligt deltagande i utbildningar.

I september 2012 deltog sju personer från församlingens olika verksamhetsområden i en utbildning om Kyrkans miljödiplom. Kursen arrangerades av Borgå domkapitel på Lärkkulla kursgård i Karis.

Personalen träffas varje månad för ett personalmöte. Vid ett möte i januari 2016 har personalen informerats om att ett nytt miljödiplom skall sökas. Personalen har även uppmanats att uppdatera uppgifterna i miljöinventeringen.

Den 17 februari 2016 höll Ålands Renhållnings vd Robert Nylund en uppskattad föreläsning om sopsortering.

3.13 Kommunikation

I församlingens informationsblad 1/2016 som utdelas till alla hushåll i Mariehamn fanns en text där det berättas om församlingens ansökan om nytt miljödiplom. Texten ingick i en miljöruta som är återkommande i varje informationsblad (fem-sex per år).

På församlingens hemsida finns en flik till miljöinformation.

4. VERKSAMHET OCH EKONOMI

4.1 Verksamhets- och ekonomiplan

I verksamhets- och ekonomiplanen finns församlingens miljöpolitiska program samt miljömålen.

4.2 Upphandling

Kyrkorådet beslutade redan i oktober 2007 att församlingens anskaffningsdirektiv skall följa kriterierna för kyrkans miljödiplom. Detta gäller således i offerter av köptjänster och varor, upphandling av städtjänster och städmaterial samt anskaffningar till kontoret.

4.3 Ansvarsfull placeringsverksamhet

Sedan år 2007 har församlingen placerat en del (5000 €) av de likvida tillgångarna i Carl och Margareta Helins minnesfond i mikrofinansinstitutionen Oikocredit. Summan är oförändrad. Församlingens övriga tillgångar är placerade i obligationer.

4.6 Missionens och den internationella diakonins andel av skatteintäkterna

För mission och internationell diakoni ger man av budgeterade medel i understöd totalt 50 000 euro, vilket motsvarar ca 2 % av skatteintäkterna. De största understöden ges till Kyrkans Utlandshjälp (10 000 €) och Finska Missionssällskapet (35 000 €). Vid större katastrofer kan extra bidrag ges, vilket senast skedde år 2015 till jordbävningsoffren i Nepal samt till flyktinghjälp.

4.7. Miljömärkta produkter

Kyrkorådet beslöt redan år 2007 att församlingen i mån av möjlighet skall använda sig av rättvisemärkta och ekologiskt odlade produkter. Således används en mängd miljö- och rättvisemärkta produkter i köken. Kopieringspappret är Svanen-märkt. Allt toalett- och hushållspapper är miljömärkt enligt ISO 14001. Det tryckeri församlingen köper tjänster av är Svanen-märkt.

5. MILJÖFOSTRAN

5.1 Plan för miljöfostran

5.1.1 Teologisk utgångspunkt

Gud är skapare och livgivare. I vår tacksamhet vill vi respektera och värna allt levande. Det leder till att vi söker en måttfull och hållbar livsstil.

5.1.2 Miljöfostran som ett led i förverkligandet av miljömålen

På Åland är närheten till naturen ett kännetecken. En stor mängd av besökande turister söker just naturupplevelser genom t.ex. fiskeresor, golf, vandringar, cykling, camping. Mariehamn är som enda stad med sina 11000 invånare en centralort, men en småstad med naturen nära inpå. Närheten till havet sätter sin prägel på hela samhället och många är positivt inställda till eller engagerade i miljöfrågor.

5.1.3 Målen för och organiseringen av miljöfostran

S:t Mårtens daghems miljömål: fortsätta med sopsortering, erbjuda barnen ekologisk och närproducerad mat, informera personalen om sätt att spara på miljön (energi, vatten, återanvändning), regelbundet ta upp miljön som tema-arbete med barnen, mulle- verksamhet med barnen, informera barn och föräldrar vikten av rättvis resursfördelning i världen. (VEP 2016)

Konkret sker detta genom den verksamhet som presenteras i 5.3.1. Daghemspersonalen är ansvarig.

Diakoniverksamheten ansvarar för medverkan och fostran i samband med Rejäl handel dagar och Ansvarsveckan. Samarbete med Ålands Natur och miljö, Ålands Landskapsregering m.fl. sker i samband med Europa minskar avfallet-veckan. Se punkt 5.3.3.

Övrig verksamhet arbetar utgående från församlingens miljöpolitiska program, d.v.s. att målet är att inspirera och påverka församlingsborna till en tillämpad miljömedvetenhet. Konkreta åtgärder finns under punkterna 5.2 och 5.3.2.

5.2 Miljöfrågor tas upp i församlingens gudstjänstliv

Pilgrimsvandringar har hållits sedan år 2009, dels en kortare dagsvandring i påsktid och dels en tvådagars vandring under sommaren till Franciskusdagarna på Kökar. Nytt för våren 2016 är en pilgrimsvandring längs den gamla kyrkvägen mellan Mariehamn och Jomala.

Skapelsens söndag lyfts fram liksom temagudstjänster eller -samlingar i samband med Ansvarsveckan där fred och ansvar för miljön och medmänniskor är det centrala.

Sedan år 2008 har det årligen firats en Emmausmessa till minne av Emmausrörelsens grundare Abbé Pierre som i ord och handling levde ett enkelt liv och var en stor förespråkare av återanvändning. Under de senaste åren har dock mässan haft en paus men planeras att återupptas.

5.3 Miljöaspekter i olika arbetsformerna

5.3.1 Barnverksamheten

I daghemsverksamheten arbetar fyra personer. Det finns en naturruta som följs under de olika årstiderna. Tillsammans med Ålands Naturskola bekantar sig barnen med naturen och skogens djur. Man är ute dagligen och gör en del utflykter till olika lekparkar och natursköna områden. En gång per år görs en utflykt till 4H-gården där barnen bekantar sig med tama djur och deras vardag. Lemböte lägergård besöks en gång per år för en dagsvistelse med bad och lek. Daghemmet arbetar aktivt med att hålla rent och fint i naturen, detta genom att bland annat vara med på miljödagen då alla är med och plockar skräp. Daghemmet sopsorterar. Temadag om miljö och natur har daghemmet en gång per år.

Gällande material fostras barnen att vara sparsamma med papper och daghemmet använder ofta återanvänt material såsom baksidor av papper. Till skapande verksamhet återanvänds material såsom tomma pappersrullar, mjölkttetror, glasspinnar och äggkartonger. Av t.ex. mjölkttetror görs trevliga byggklossar. Vid utflykter används inte engångskärl utan gruppen tar med egna plastmuggar och tallrikar som sedan diskas. Så långt det är möjligt användes kollektiva färdmedel.

Daghemmets lunch och mellanmål tillreds främst av ekologiska och/eller närproducerade produkter och alltid från grunden. Personalen arbetar aktivt med att lära och uppmuntra barnen att ta den mängd mat man tror att man orkar äta och att sedan få tomt på tallriken, för att minska matsvinnet. En gång i veckan serveras vegetarisk mat för att minska köttkonsumtionen. Tomma livsmedelsförpackningar som till exempel yoghurtburkar och smöraskar återanvänds som frys- och förvaringsförpackningar. För att fostra barnen i globalt ansvarstagande understöder daghemmet föräldralösa barn i Dessie, Etiopien, för att stödja deras skolgång.

På Margaretagården finns dagklubb, föris- och eftisverksamhet. Två dagklubbsledare arbetar tillsammans. Alla barn är dagligen utomhus. En gång om året åker grupperna ut till Lemböte lägergård för att simma, leka och gå naturstig. Man sopsorterar och arbetar aktivt med att hålla rent och fint i miljön. Man deltar bland annat i miljödagen, då barnen är med och plockar skräp. Man återvänder material till pyssel som till exempel tomma pappersrullar, filbunkar och barnmatsburkar. I den mån det går serveras ekologiskt mellanmål.

5.3.2 Barn- och ungdomsverksamhet samt musik

Inom barn- och ungdomsverksamheten är 1,5 ungdomsarbetsledare anställda. Kansliutrymmena finns i pastorskansliet i Mariehamn men en stor del av arbetet sker på Lemböte lägergård. Varje sommar arrangeras barnläger och musikläger. Ett flertal gånger har miljön stått i fokus t.ex. genom att allt pyssel skett med återanvänt material. Under sporlovsläggret år 2016 var temat Återanvändning.

I skriftskolan tangeras ofta miljöfrågor i samband med att man pratar om skapelsen. Särskilt kan nämnas år 2012 då konfirmanderna såg filmen "Home" och gjorde

grupparbete utgående från filmen. En av konfirmanderna skrev en egen miljösång som framfördes vid konfirmationen.

I samband med ungweekender har man då och då brödkantskvällar då man till kvällsmålet serverar enbart brödkanter. Dessa lämnas annars oätta. Med dessa brödkantskvällar vill man fostra till att inte slänga användbara livsmedel. Vid musiklägren har man flera gånger arbetat med musikalier eller sånger på miljötemat.

5.3.3 Diakoniarbete

Ungdomsarbetsledarna och diakoniarbetarna har i samarbete med Agenda 21 (numera Ålands Natur och miljö) sedan år 2008 arrangerat julpyssel en dag några veckor före jul, under de senaste två åren i egen regi. Ekologiska julpysselbord har dukats upp med återanvänt och ekologiskt material. Som exempel på produkter som tillverkats kan nämnas marschaller av ljusstumpar och konservburkar, dörrkransar med ris från gravgården, värmedynor av stuvbitar samt vete och lavendel, sulor av gamla filtade ylletröjor, med mera. Några år har även kunniga gäster inbjudits för att visa tillverkning av sitt specialområde. Detta har gällt t.ex. ljusstöpning, trasvirkning och tillverkning av julgransbollar av gamla slipsar. De som deltagit i dagen har fått ta hem sina alster men marschallerna har använts av församlingen i samband med konserter och gudstjänster i jultid.

Diakoniverksamheten har sedan maj 2013 två tjänster. Inom diakonin har miljön ofta naturligt varit i fokus då Ansvarsveckans tema uppmanat till miljöfostran. Under Ansvarsveckan har det ett par gånger arrangerats rättvisemärkt frukost samt klädbyttardag. Man har arbetat för att sprida kunskap om rättvisemärkta produkter samt alternativa gåvor som Annorlunda Gåva och Etisk gåva. I stället för blommor används Annorlunda Gåva kontinuerligt vid församlingens uppvaktningar hos äldre jubilarer.

Diakonin har ett nära samarbete med Emmaus dit klienter kan gå och inhandla second hand kläder och möbler. Ett par syföreningar har tillverkat Moder Teresafiltar där i första hand återanvänt garn används till att sticka lappar. Även slitna lakan användas till att göra bandagematerial som skickas till Indien en gång per år.

Sommaren 2010 startade ”Matbanken” som ett samarbetsprojekt mellan frikyrkorna, Rädda Barnen, Socialmissionen och Mariehamns församling. Syftet är att dela ut mat till ensamstående och familjer med ekonomiska svårigheter. Maten kommer från flera livsmedelsbutiker, några grossister samt större och mindre matproducenter. Det kan vara fråga om varor där ”Bäst före-datumet” gått ut eller där mindre fel i produktionen skett som gör att varorna ej kan säljas. Förutom att hjälpa klienterna är också tanken är att minska matsvinnet.

Varje sommar sedan år 2006 driver församlingen ett sommarcafé i samband med ”Vägkyrkan”. Rättvisemärkt kaffe, te och juice serveras samt hembakta bakverk och hemkokad saft. Personalen består av en husmor, ungdomar som genomgått hjälpledarutbildning samt frivilliga. I caféet finns även ett loppisbord. Samtliga intäkter går oavkortat till diakoniarbetet.

5.5 Särskilda miljöevenemang

Mariehamns församling har tillsammans med Ålands Landskapsregering, Åland Natur och miljö, Emmaus, Ålands Renhållning och Ålands Marthadistrikt deltagit i

arrangemang kring "Europa minskar avfallet"-veckan. År 2011 skedde det i form av en bytesdag av leksaker och pocketböcker. År 2014 blev det klädbytardag samt insamling av gamla glasögon och mobiltelefoner. År 2015 hölls ett två veckor långt jippo där aktörerna hade tillgång till en affärslokal och varje organisation informerade om sin verksamhet under ett par dagar. Även det året hölls en separat klädbytardag med rättvisemärkt frukost.

Åren 2011-2012 hölls månatliga lunchföreläsningar i samarbete med Ålands Natur och miljö. Åhörarna kunde äta en vegetarisk soppa och samtidigt lyssna till föreläsningar kring temat "Frivillig enkelhet". Vid föreläsningarna deltog i snitt 15 personer varje gång.

St Mårtens daghem deltog våren 2016 i en miljödag arrangerad av Ålands Frejorna (Lions). Under dagen samlade barnen skräp och personal och barn diskuterade sedan skräpets skadeverkningar. För engagemanget tilldelades daghemmet ett diplom.

6. AVFALLSHANTERINGEN

6.1 Avfallsutredning

Församlingen har sophämningsavtal med Ålands renhållning. Ålands renhållning erbjuder ett antal sorteringsmöjligheter vilka församlingen utnyttjar fullt ut.

Församlingen har en omfattande sortering där varje fastighet utom gravgården har minst åtta sorteringsmöjligheter där man sorterar papper, restavfall, tetror, glas, metall, kartong, plast och bioavfall.

Sophämningsintervallen justeras efter uppkommen avfallsmängd för att undvika onödiga tömningar. Vid Lemböte lägergård görs detta minst två gånger om året då uppkommen sopmängd vintertid är betydligt mindre än under sommaren. Vid fastigheterna i staden görs tvärtom så att sophämtningen minskas sommartid.

Det finns inte några specifika siffror på uppkommen avfallsmängd utan den kan endast uppskattas utifrån kärstorlek och intervall. Ålands Renhållning testar dock ett vägningsssystem som i framtiden bör kunna ge specifika uppgifter om avfallsmängd men i dagsläget saknas alltså möjligheten att väga avfall.

Sophanteringens uppgörs enligt kommunala bestämmelser, vilket innebär att allt avfall sorteras så långt det är möjligt.

6.2 Plan gällande avfallshantering

Avfallshanteringens uppgörs och förbättras i enlighet med stadens direktiv för sophantering. Planeras dock att förbättra gravgårdens sophantering.

6.3 Insamling av återanvändningsbart avfall

Allt avfall lämpat för sortering som uppkommer i tillräcklig mängd sorteras för återvinning. Textilier förs till Emmaus, möbler till Möbelreturen (Emmaus). Ljusstumpar sparas. Lekmän stöper sedan nya ljus och tillverkar marschaller av

ljusresterna. Papper återanvänds i församlingens daghems- och dagklubbsverksamhet, liksom kartong, tomma pappersrullar och liknande. Tomma kaffepaket samlas till damer som av strimlade kaffepaket tillverkar väskor och korgar. Ungdomsarbetsledaren har tillverkat grytlappar till Lemböte lägergård av gamla handdukar (fyllning) och gamla jeans (yttertyg). Flis i stora mängder förs till flispanna som resulterar i fjärrvärme.

6.4 Farligt avfall och ansvarsperson

Problemavfall som uppkommer är främst lysrör, energisåla lampor, batterier och oljor samt rester från maskinservice. Problemavfallet samlas skilt vid varje fastighet och förs till de containrar som är avsedda för problemavfall.

Kyrkorådet utsåg i juni 2016 kyrkvaktmästare André Lindholm till ansvarsperson för farligt avfall.

6.5 Behandling av bio- och trädgårdsavfall

Samtliga fastigheter har insamlingskärl för bioavfall som töms av renhållningen enligt överenskommen intervall så att tömningen sommartid är mera sällan i stadsfastigheterna eftersom mängden avfall då är liten. På Lemböte lägergård är tömningsintervallen däremot tätare sommartid.

Trädgårdsavfall förvaras tills det förmultnar varefter det används som rabattutfyllnad. I vissa fall har riset förts till flispanna.

6.7 Gravljus

Gravljus i plast uppkommer i stora mängder, särskilt vintertid. Församlingen har gett allmän information om problemet och uppmuntrat till användning av miljövänligare alternativ. Tidigare sålde församlingen ekologiska gravljus, men ljusen uppfyllde inte kraven på lång brinntid och var även alltför dyra för att de skulle gå att sälja i någon större mängd. De nuvarande plastljusen transporteras av Ålands renhållning till Uppsala där de med övrigt restavfall bränns och används för uppvärmning av fastigheter i Sverige.

En diskussion har förts med det största försäljningsstället för gravljus för att om möjligt hitta miljövänligare alternativ. En viss ökning av användandet av ljuslyktor kan skönjas.

7. STÄDNING

7.1 Miljöutredning

Städningen i samtliga lokaler sköts av församlingens städpersonal som uppgår till fyra i antal. Alla arbetar deltid. Städprodukter som används köps i första hand från åländska grossister. Vid inköp följs kyrkorådets beslut om att använda miljömärkta produkter. Man strävar till att i minsta möjliga mån använda kemikalier. De kemikalier som finns förvaras i låsta skåp. För golvytor i fastigheterna i staden används i första hand torrmoppning och våtmetod med golvmiddel som innehåller naturliga vaxer. För att minska på städbehovet får t.ex. barn och ungdomar på lägergården ta av sig skorna då de vistas inomhus. MISEs (Ålands miljöservice) direktiv angående avfallshantering följs.

7.3 Utbildning av personalen

I november 2011 deltog fyra anställda i kursen ”Hållbar städning” arrangerad av Ålands Agenda 21-kontor. Man fokuserade på fyra M: Människan, Miljön, Materialet och Metoden.

I oktober 2012 erbjöds personalen en föreläsning om giftfri städning (demonstration av Enjo-produkter). 16 personer deltog.

7.5 Alternativa produkter

Enligt kyrkorådets beslut år 2007 skall produkternas miljövänlighet beaktas vid inhandling av städtjänster och städmaterial.

Mikrofiberdukar används och miljövänlig mirakelsvamp som rengör utan medel. Vissa Enjoproducter används också som alltså rengör endast med hjälp av vatten. Tyghanddukar finns där det är tillåtet d.v.s. i personalens sociala utrymmen.

8. ENERGI OCH BYGGANDE

Till församlingen hör följande fastigheter (förutom förrådsbyggnader):

Fastighet	Byggår	Yta
St. Görans kyrka	1927	500 m ²
St. Mårtensgården	1968	1045 m ²
Begravningskapellet	1944	240 m ²
St. Görans församlingshem	1930	165 m ²
Margaretagården	1991	654 m ²
Villa Carita	1920	350 m ²
St. Görans pensionärshem	1961	570 m ²
St. Mårtens prästgård	1975	250 m ²
Lemböte lägergård	1934	1300 m ²
Nya internatet	1999	440 m ²
Gamla internatet	1982	360 m ²
Begravningsplatsens servicebyggnad	1981	201 m ²
Pastorskansliet	1885	950 m ²

Församlingens jordegendomar är följande: Lemböte lägergård, 5,9 ha. Begravningsplatsen, 3,1 ha. St. Mårtensgården, 1,2 ha. Pastorskansliet, 1334 m². Margaretagården, 3217 m². Samt Villa Carita, 1289 m². Vilket ger en total yta på 10,78 ha.

8.3 Miljökriterier för nybyggnad och renoveringar

Mariehamns församling har i dagsläget inga planer på nybyggnation. Tvärtom har församlingen alltför många fastigheter. En utredning har gjorts gällande beläggningsgraden och vissa fastigheter används i alltför liten grad. Hösten 2015 fanns långt gångna planer på en försäljning av St Mårtensgården eftersom det fanns en lämplig intressent. Försäljningen blev dock inte förverkligad då intressenten drog sig ur.

Församlingen har kontinuerligt utfört renoveringsarbeten på ett flertal fastigheter. St. Görans församlingshem renoverades invändigt år 1970, år 2006 samt år 2009 då församlingshemmet fick nya golv samt ventilation i krypprunden.

Villa Carita renoverades 2005-2006. Villa Carita är K-märkt eftersom byggnaden är en av de få bevarade stadsgårdarna i Mariehamn. Vid renoveringen togs hänsyn till gamla och miljövänliga byggnadsmetoder.

Pastorskansliet totalrenoverades och byggdes ut 1995. Det gamla pastorskansliet renoverades så att det gamla uttrycket bevarades. Ytterväggarna målades med linoljefärg. Väggar målades även år 2014. Fönstren målades med vattenbaserad färg år 2015. Sommaren 2016 byts takpannorna till motsvarande tegelpannor.

St. Görans pensionärshem genomgick under 2006 en renovering av främst ventilation, värme och avloppssystem samt elinstallationer. Samtidigt installerades en hiss för att underlätta för de boende att ta sig mellan de två våningarna. Belysningen i de allmänna utrymmena fungerar med timer (tre minuter). Yttertakets skall målas om sommaren 2016.

St. Mårtensgården totalrenoverades 2005-2006. Vid renoveringen byttes vanliga lampor i t.ex. toaletterna och förråd till lampor med rörelsesensorer. St. Mårtens prästgård mögelsanerades 1998-2001.

Begravningskapellets källarvåning totalrenoverades 1998. Där finns två kylrum med sammanlagt åtta platser. I bårhusets kylaggregat används det miljövänliga köldmedlet R134a (HCFC). I samband med renoveringen förnyades dräneringen runt byggnaden. År 2004 lades nytt plåttak och spånfyllningen i mellantaket byttes till linfiber. Fasaderna renoverades med delvis nya tegel och ny puts.

Begravningsplatsen byggdes ut under åren 2010-2011 med 275 kistgravar och 17 urngravar. Området för utbyggnaden utgörs av begravningsplatsens kvarter 15 samt en triangelformad yta parkmark i entréområdet. Kvarter 15 har varit ängsmark i vilken funnits inplacerat tre stycken muromgärdade rundlar. Den nordligaste rundeln avlägsnades och området utnyttjas maximalt för att få in så stor mängd kistgravar som möjligt. Åtgärden berodde på utrymmesbristen men leder tyvärr till att den extensivt skötta markarealen minskar något.

Avrinningen från området leds via ett sandfilter till det tät lövträdsbevuxna området som skiljer begravningsplatsen från Östra Utfarten.

Tidigare användes installerad droppbevattning men nu har man övergått till att helt avstå från bevattning och i stället förlita sig på naturlig tillgång av regn.

Miljö tillstånd för utbyggnaden har beviljats av ÅMHM (Ålands miljö och hälsoskyddsmyndighet) på basen av provtagningar av lakvattnet från begravningsplatsen. Provtagningarna gjordes i december 2008

8.4 Uppföljning av energi- och vattenförbrukning

År 2010 förnyades Lemböte lägergårds värme och ventilation med nytt styr- och regler system. Systemet heter Fidelix och styrs via datorn i kanslifastigheten i Mariehamn. Systemet har även kalender för bokningar som styr värme och ventilation.

För att spara energi sänks temperaturen från 21 grader till 13 grader när fastigheten inte är bokad. Ventilationen går endast från kl. 12.00-15.00 när fastigheten är tom.

I maj 2011 fick även Margaretagården samma styr- och reglersystem. Centrumfastigheterna fick reglersystemet 2009 och på fastighetsavdelningen är personalen mycket nöjd med systemet.

Begravningskapellet använder elvärme. Temperaturen sänks då lokalen är tom från 18 grader till 12.

Värme- och vattenförbrukning för respektive fastighet. Se bilaga 1.

8.5 Energikartläggning

En omfattande energikartläggning gjordes år 2009 av Lemböte lägergård och St Mårtensgården. Hela kartläggningen fanns som bilaga i 2011 års miljöinventering.

8.6 Energiansvarig

Kyrkorådet utsåg i juni 2016 kyrkvaktmästare André Lindholm till energiansvarig för fastighetsskötseln.

8.8 Ekologiskt byggande

Samtliga fastigheter, förutom Lemböte lägergård och till begravningsplatsen hörande byggnader, är anslutna till fjärrvärmenätet. Lemböte lägergård har istället el- och bergvärme. Det året bergvärmeanläggningen (sju borrhål, två kompressorer) togs i drift, halverades elförbrukningen.

Villa Carita hade tidigare oljepanna, men i samband med renovering år 2005 blev fastigheten ansluten till fjärrvärmenätet.

Samtliga fastigheter är anslutna till stadens avloppssystem. Lemböte lägergård har en pumpstation med vilken avloppet pumpas till stadens avloppssystem. Så gott som samtliga vattenmunstycken vid handfat och duschmunstycken har bytts till vattensparande varianter.

I gravgårdens servicebyggnad installerades år 2016 en luftvärmepump.

Ventilationssystemen på fastigheterna har alla värmeåtervinningssystem och stängs automatiskt av till natten. Temperaturen sänks med runt 3 grader till natten.

Lågenergilampor används i stor utsträckning i samtliga fastigheter. Utrymmen där glödlampor används är vissa förvaringsutrymmen och andra mindre utrymmen där belysningen ej används speciellt ofta. Undantag till detta är St. Görans kyrka och begravningskapellet där man enbart använder glödlampor; dels av estetiska skäl och dels för att belysningsarmaturerna inte är anpassade för lågenergilampor.

8.10 Förnybar energi

Församlingen var tidigare med i Grön el - projektet vilket innebär att man får el från vindkraft. Ändringar kräver dock nu att man istället köper andelar. För närvarande finns ej tillgång till andelar.

Ålands Energi Ab uppger att i nuläget produceras ca 93 procent av fjärrvärmens i en panna som bränner biomassa.

Elektriciteten rör sig nuförtiden hit och dit styrt av pris, tillgång och efterfrågan. Åland försörjs i princip med elektricitet via en kabel från Sverige. Den svenska elproduktionen består grovt räknat av 40 procent kärnkraft, 40 procent vattenkraft. Cirka 50 procent av den elenergi som församlingen förbrukar är förnyelsebar energi.

9. KÖK OCH MATBESPISNING

9.1 Miljöutredning

Storkök finns på Lemböte lägergård. Mindre kök finns i St Mårtensgården, Margaretagården, St Görans församlingshem och Villa Carita. I St Görans pensionärshem tillreds ingen mat. Pensionärerna lagar sin egen mat eller beställer färdig mat från närliggande Trobergshemmet. Till personalen hör sex kockar och husmödrar, varav två på deltid. Så långt möjligt används ekologiska och rättvisemärkta produkter enligt beslut i kyrkorådet år 2007. Se punkt 4.7.

Vid församlingens olika samlingar serveras oftast hembakat kaffebröd samt rättvisemärkt kaffe, te och ibland kakao. Vanligtvis serveras hemlagad saft som tillverkats av inköpta lokala bär. Vid församlingens luncher minimeras svinnet genom att lunchgästerna kan köpa hem av maten i återanvända plastkärl. Om det ännu efter det finns mat över skänks den till matbanken.

Vid Lemböte lägergård har man satt stor vikt vid att matsvinnet hålls så lågt som möjligt. Menyn planeras ofta så att man kan använda rester från föregående dag och är det inte möjligt fryser man ner resterna och använder dem då det är möjligt. Det finns även ett par mindre privata hönsgårdar som gärna tar emot grönsaksrester. Brödsvinnet är så gott som obefintligt då skriftskolsungdomarna ibland bjuds på brödkantskvällar. Då serveras endast brödkanter till kvällsteet eftersom de annars ofta lämnar oätta. Kökspersonalen tillverkar även egna brödkrutonger av brödkanter.

Vid St Mårtens daghem ingår det i fostran att lära barnen olika smaker och att äta upp den mat man har på tallriken. Personalen lär barnen att värdesätta maten och lär dem även om matens ursprung.

Likt övrig verksamhet följs MISEs sophanteringsdirektiv. Se punkt 6.1. För att minska på sopmängden och av ekonomiska orsaker undviks engångsförpackningar såsom smörknappar och små yoghurtburkar. Engångsmuggar används mycket sparsamt, endast vid lägerutflykter.

9.3 Rättvisemärkta produkter.

Rättvisemärkt kaffe, te och i viss mån övriga produkter har under flera år använts i församlingens fastigheter i staden. I juni 2007 fattade kyrkorådet beslut om att hela församlingen konsekvent skall övergå till rättvisemärkt kaffe och te samt prioritera lokalt producerade och ekologiska varor (punkt 4.7). Församlingen är Rättvis handelsförsamling sedan år 2008.

9.4 Näringsrekommendationer

Församlingens matbespisning följer näringsrekommendationer och eventuella specialdieter ges efter behov.

9.5 Närproducerade och ekologiska produkter

Enligt kyrkorådets beslut i juni 2007 skall församlingen i första hand använda rättvisemärkta, ekologiska och lokalt producerade produkter.

9.7 Vegetarisk mat

På Lemböte lägergård tillreds vegetarisk mat enligt begäran, vilket numera är ganska vanligt. Vid församlingens torsdagsluncher som är öppna för alla serveras alltid en soppa som ibland är vegetarisk. Vid St Mårtens daghem serveras en vegetarisk rätt varje vecka.

10. KONTORSARBETE

10.1 Miljöutredning

Vid införskaffning av nya kontorsmaskiner tar man hänsyn till miljöegenskaperna (Punkt 4.2). Samtliga kontorsmaskiner har energisparläge, vilket man utnyttjar. Nattetid stängs maskinerna av helt och hållet. Förbrukade färjpatroner returneras till tillverkaren.

Placering och antal:

	Datorer / Laptop	Kopiator / Skrivare
Kansli	34	10
Margaretagården	1	1
S:t Mårten	1	1
Begravningsplatsen	3	3
Lemböte	3	3
Sammanlagt	42	18

Alla maskiner är relativt moderna och förnyas kontinuerligt inom det årliga budgetanslaget.

Pappersförbrukningen hålls på en så låg nivå som möjligt. Se punkt 10.5. Avfallet sorteras så långt det är möjligt. Se punkt 6.1. Gällande inomhusmiljön se punkt 8.4.

10.5 Minskning av pappersåtgång

Församlingen använder svanen-märkt vitt papper av vilket ungefärlig åtgång under ett år är en pall. Kuverten är FSC-märkta.

Personalen använder gamla papper som kladdpapper på eget initiativ, samt ger använda papper vidare till barnverksamheten. I möjligaste mån kopieras alltid tvärsidigt. Information till personalen skickas per e-post förutom till det fåtal personer som saknar

tillgång till dator. I all e-post korrespondens finns en uppmaning om att inte kopiera i onödan.

11. BEGRAVNINGSPLATSER OCH GRÖNOMRÅDEN

11.1 Miljöutredning

Församlingen sköter om och ansvarar för Mariehamns begravningsplats. Ordinarie personalen uppgår till tre i antalet, varav en är huvudansvarig. Sommartid anställs ett antal skolungdomar för mindre sysslor. Gravgrävning och snöplogning köps in som köptjänster. Beslut om eventuella andra köptjänster görs efter avvägning om ekonomisk lönsamhet hos köptjänster jämfört med inskaffande av nödvändig utrustning.

En mindre utbyggnad av begravningsplatsen påbörjades år 2010 och slutfördes våren 2011. Gravreserven beräknas sedan räcka nio år framåt.

Församlingen stöder kremering och antalet kremeringar har fördubblats sedan år 2008. Församlingen fick år 2008 motta ett bårtäcke i donation. Bårtäcket möjliggör användandet av en enklare kista och det har visat sig att blomsterhyllningarna som en konsekvens har blivit anspråkslösa.

Trädgårds Y1 (9-6-17) används som gödsel för gräsmattorna, på skötselgravar och planteringar används Algomin och olika pelleterade naturgödselmedel. Personalen följer instruktioner för användning av gödningsmedel men eventuella jordanalyser för anpassning av gödseldistribuering har ej gjorts. Personalen använder gödsel där man anser det finnas ett behov för det.

I begravningskapellet, speciellt källardelen hålls låg temperatur, 10-18 grader beroende på utrymmets användning (blomrum, visningsrum, bårhus). Bårhusets kylanläggning är relativt ny och är således ej baserad på freon.

Temperaturen i kapellsalen höjs automatiskt på fredag eftermiddag till ca 18 grader och sjunker automatiskt på lördag eftermiddag till ca 12.

Församlingen har skötselavtal för ca 220 vanliga gravar och ytterligare 36 kulturgravar. Mellan 80 till 100 begravingar sker varje år.

På begravningsplatsens område finns ett antal fågelholkar uppsatta. Beståndet kompletterades våren 2011 efter trädfällningen orsakad av den nya kistgravsavdelningen.

Begravningsplatsen ligger inte på grundvattenområde. Miljötillstånd för den senaste utbyggnaden har beviljats av ÅMHM (Ålands Miljö och hälsoskyddsmyndighet) på basen av provtagningar av lakvattnet från begravningsplatsen. Provtagningarna gjordes i december 2008.

I december 2010 meddelade ÅMHM att ansökan om miljögranskning av Mariehamns begravningsplats inte föranleder vidare åtgärder enligt 15§ landskapslag (2008:124) om miljöskydd, miljöskyddslagen.

Sopsortering sker vid nio sopstationer där det finns kärl för kompostavfall och brännbart. Vid två stationer finns även kärl för plast. Tidigare fanns batteriholkar dit besökare kunde slänga batteridelen av batteridrivna ljuslyktor, men tyvärr förde besökare dit

batterier av alla de slag, vilket medförde stora mängder batterier för gravgårdens personal att hantera. Det brännbara avfallet från sopstationerna slängs i samma container placerad utanför gravgårdsmuren som Ålands Renhållning ab hämtar varannan vecka. Bakom servicebyggnaden har år 2015 röjts ett område för kompostering. Grövre trädgårds- och bioavfall hämtas av ett företag som använder materialet som fyllnadsmaterial. Problemavfall som uppkommer är lysrör och oljor från maskinerna. Då en tillräcklig mängd problemavfall finns förs de till respektive insamlingsplats.

11.2 Skötseldirektiv och utbildning

Utbildningen har främst skötts internt. Skötseldirektiv ges främst muntligen där det framkommer församlingens strävan till så miljövänlig skötsel som möjligt.

11.4 Inventering av begravningsplatsens kulturhistoriska värden

Begravningskapellet är k-märkt och renoverades år 2005 så pietetsfullt att församlingen fick motta Mariehamns stads Chiewitz-pris för detta. Församlingen sköter 36 gravar som kulturgravar. Hösten 2015 utkom en bok av Jerker Örjans och Folke Wickström: Ljus över gravgården (PQR-kultur 2015) där de i ord och bild presenterar gravgårdens kulturgravar samt ett 70-tal övriga äldre gravar.

I samband med att olägenheterna med kantstensgravar påtalades år 2009 och möjligheten att tillåta avlägsnandet av kantstenar dryftades, beställde församlingen ett utlåtande om de kulturhistoriska värdena på den gamla delen av begravningsplatsen av landskapets museibyrå. Utredningen ledde till att kyrkorådet åter upprepade och underströk sin ståndpunkt att kantstenarna inte får avlägsnas och skall återställas efter ny gravläggning.

11.5 Naturenlig skötsel av vissa områden

Arealen extensivt skött mark minskade något i och med att en del naturmark togs i bruk för utbyggnaden av begravningsplatsen 2010.

11.6 Perenner och övriga planteringar

På gravar med långsiktiga skötselavtal planteras perenner. Personalen försöker i allmänhet välja så lättskötta växter som möjligt för att inte skapa onödigt arbete. På kulturgravarna har avsikten varit att plantera perenner till mönster och inspiration för besökarna på gravgården. Övriga planteringar har sedan nittioalet anlagts med användande av växter som förekommer i det traditionella åländska kulturlandskapet. Växter har valts med inriktning på sådana vars växtbetingelser möjliggör minimering av gödsling och bevattning. Plantor som införskaffas är hårdiga inhemska växter, träd, buskar och perenner.

Narcisser och andra lökväxter som besökare inte längre vill ha på sina anhörigas gravar återplanteras på extensivt skött mark så att blomsterprakten kan glädja många.

11.7 Undvikande av skadliga bekämpningsmedel

Personalen använder väldigt lite skadliga kemikalier. Ogrärensningen sköts manuellt och således används inte några växtgifter. För att undvika bladlöss besprutas rosor med såpvatten. Då man har ett visst problem med myror används en del myrgift. Grusgångarna på kantstensområdet behandlas med ättika vid behov.

Gifter lagras i ett tydligt markerat låsbart skåp. Äldre förbjudna gifter har förts till Ålands Renhållning. Gamla och oändamålsenliga kärl har förts till Ålands Renhållning och nya kärl för spillolja och en manuell sugpump har införskaffats för att minska nedsmutsningsrisken.

11.8 Minskandet av vattenanvändning för bevattning

Sedan år 2012 bevattnas inte planteringarna eller grönområdena över huvudtaget. Häckarna på hela området har försetts med marktäckning med fiberväv och barkflis som kontinuerligt förnyas. Marktäckningen skyddar mot uttorkning och motverkar ogräsetablering och underlättar ogrärensning.

11.9 Arbetsmaskiner med låg utsläppsnivå

Maskinparken förnyas kontinuerligt. En ny miljömärkt åkgräsklipparna köptes in år 2014. Laddningsbara häcksaxar, lövblåsare, sekatorer och sågar används. Samma batteri kan användas till de olika maskinerna. Vissa maskiner används med drivmedel. Drivmedlen som används är 95E10, diesel från macken och maskintillverkarnas tvåtaktsbensin. Normala motoroljor används.

12. LÄGERGÅRDAR OCH KURSCENTRALER

12.1 Miljöutredning

Lemböte lägergård är belägen 12,5 km från Mariehamn. Till lägergården hör en huvudbyggnad, två internat, ett äldre och ett nyare, ett antal förråd, båtskjul och en bastubyggnad. Huvudbyggnaden är byggd 1934 och totalrenoverad 1981 och 1999. År 2016 ska huvudbyggnadens samlingsal få led-takbelysning. Bergvärme skaffades år 2002. Lägergården har 63 bäddplatser och är, då den ej är upptagen av församlingens egen verksamhet, tillgänglig för uthyrning åt externa arrangörer vilka har samarbete med församlingen och delar dess värderingar. Till personalen hör en lägergårdsföreståndare, två kockar och en städare på deltid. Till Lemböte lägergård hör 5,9 ha mark, varav en del används som fårbete.

Avfallshanteringen sker enligt punkt 6.1.

Avloppsvatten enligt punkt 12.3. Vattnet i viken har tidvis problem med alger, vilket förekommer i hela Östersjön. Inget avloppsvatten från lägergården når havsvattnet och församlingen har inte heller motordrivna båtar utan endast kajaker som lägerdeltagare kan använda.

Största delen av lägerområdet består av gräsmattor, grusgångar och strand. Endast en liten del är ängs-/skogsmark, vilken betas av får. En naturstig, Lemlandsleden, går tvärs

över området och används även av lägerdeltagarna, det är dock Lemlands kommun som sköter stigen.

Gällande transporter se punkt 14.

Gällande fastigheternas skick och energiåtgång se punkt 8.4 och 8.8.

12.2 Miljöprogram

I miljömålen för år 2016 finns målet att utreda huruvida ett eller flera bisamhällen kunde finnas på lägergårdens område, detta för att gynna den friska åländska bistammen.

Allt miljöarbete som görs på Lemböte lägergård bör lyftas fram på ett lättillgängligt sätt, dels i form av informationstavlor och dels med aktuell information på hemsidan.

12.3 Avloppsvatten

Avloppsvatten pumpas till stadens avloppssystem.

13. SKOGSSKÖTSEL

Församlingen äger ingen skog.

14. TRAFIKEN

14.1. Trafikutredning

Församlingen har en skåpbil (diesel, årsmodell 1998, medkörd 230 000 km) vilken används som transportfordon av främst fastighetsskötare, men även andra anställda. Bilen används för transport av diverse varor, främst fastighetsskötarnas arbetsredskap, möbler samt musikinstrument. Uppföljningar av körsträcka, bränsleåtgång och allmänt fordonsskick görs regelbundet. Vid ett par av fastigheterna finns tillgång till motorvärmare. Församlingen har även fem cyklar vid olika fastigheter som kan användas för kortare ärenden.

För dem som cyklar till arbetet finns cykelställ, omklädningsrum och duschar.

Personalen har möjlighet att använda bil eller cykel mellan de olika fastigheterna. Den kollektiva trafiken är väldigt begränsad. Inom staden är avstånden relativt korta. Längsta avståndet, 12,5 km, är det till Lemböte lägergård. Samåkning arrangeras då flera i personalen ska till samma ställe.

När det gäller transporter till läger på Lemböte lägergård arrangeras oftast buss - eller taxitransporter. Likaså arrangeras "kyrktaxi" till församlingens evenemang för dem som har svårt att ta sig fram på egen hand. Diakoniverksamheten har möjlighet att dela ut färdtjänstbiljetter till dem som av ekonomiska eller fysiska skäl har svårt att delta i församlingens aktiviteter. För dem som är rörelsehindrade finns ramper till alla fastigheter. Hiss finns i St Görans pensionärshem och i pastorskansliet.

Då personalen ska på kurser eller forum till Finland gäller billigaste färdmedlet, vilket vanligtvis är fråga om båt och tåg. Webbkonferenser förekommer främst på ekonomiavdelningen.

14.5 Utbildning i ekonomisk körstil

Miljökommissionen utredde hösten 2008 möjligheterna att arrangera en utbildning i ekonomisk körstil för hela personalen. Det visade sig att de lokala bilskolorna endast ville sälja ett helt koncept som innefattade föreläsning och individuella körlektioner till en kostnad av drygt 300 € per person. Beslut fattades därför att diakonissan Lisbet Nordlund och kantor Judith Deáki (som själv gått en kurs i ekonomisk körstil) skulle utarbeta en föreläsning för personalen. Föreläsningen om ekonomisk körstil hölls i mars 2009.